

De Brugse WIIC-namen

In 1935 gaf professor W. Vogel een grondige studie uit over de namen met « wik » ¹. De meeste wik-namen, in het latijn *vicus*, betekenen handelsplaats ². Maar, met het einde van de 9e eeuw, zou deze naam uit de mode zijn geraakt in de Zuidelijke Nederlanden en in Engeland, en er vervangen door het woord *portus* ³.

Een tekst, uit het midden van de 11e eeuw, vermeldt de stad Brugge: « *in vico cui nomen Brugas antiquitas dederat* ». Professor F. Ganshof, die deze tekst aanhaalt, zegt dat er niets uit kan gehaald worden, daar, volgens W. Vogel, *vicus* reeds zijn oude betekenis had verloren ⁴.

Dr M. Gysseling was zo vriendelijk me mede te delen dat hij onlangs, in een fragment van het *Liber Traditionum* van de Sint-Pietersabdij te Gent, de oudste vermelding had gevonden van de Brugse stadsnaam. Deze tekst dagtekent uit het begin van de 10e eeuw, het fragment is een copie uit het jaar 941. De namen van Brugge en Antwerpen worden er geschreven « *in uico Brutgis, in uico Anuuerpis* », terwijl de achttien andere plaatsen worden vermeld als « *uilla* ».

De tekst uit het midden van de 11e eeuw « *in vico ... Brugas* » kan nog wel de betekenis hebben behouden van handelsplaats. Te Brugge immers, zijn er twee wik-namen blijven bestaan respectievelijk tot in de 14e en in de 16e eeuw, namelijk langs ieder van de twee waterwegen, die achtereenvolgens de verbinding verzekerden van Brugge met de zee.

De oudste verbinding met de zee werd gevormd door de Oude Reie, die te Brugge van af de Rozenhoedkaai, langs de Burg en de Kraanrei liep, om dan naar het

---

(1) *Wik-Orte und Wikinger. Eine Studie zu den Anfängen des germanischen Städtewesens*, in *Hansische Geschichtsblätter*, 1935, bl. 5-49.

(2) *Ibidem*, bl. 29.

(3) *Ibidem*, bl. 35.

(4) *Iets over Brugge gedurende de preconstitutioneele Periode van haar Geschiedenis*, in *Nederlandsche Historiebladen*, 1938, bl. 296, n. 17.

noorden te stromen langs de Jan Miraelstraat, de Sinte-Clarastraat, en te eindigen in het Oude Zwin aan de Dampoort. Het Oude Zwin stroomde langs Koolkerke, Peereboom en Eienbroek, recht naar de monding van het eigenlijke Zwin bij het Hazegras. De Oude Reie, tussen de Kraanrei en de Dampoort, verdween na het graven van de nieuwe stadsvestingen in 1297 ⁵.

De andere verbinding met de zee, die slechts gebruikt werd van af het midden van de 12e eeuw, nadat het Oude Zwin onbevaarbaar was geworden ten gevolge van de verzanding, werd gevormd door de Reie, die door Brugge liep langs de Spiegel- en de Lange Rei om te Damme uit te monden in het Zwin. Deze zeearm liep over Sluis naar de Noordzee ⁶.

Langs ieder van deze twee verbindingen vond men een wik-naam.

Aan de Vlamingbrug, op de plaats waar de Lane, een riviertje dat van Varsenare kwam, in de oude Reie liep, lag tot in 1297 een stadspoort, namelijk de Vlamingpoort. Ze wordt voor het eerst vermeld in een akte van Mei 1269 over de kleine tol te Brugge: « hier boven behort ter cleenre tolne, de tolne datmen heet vtfuert: ziiet met wagheneu, ziiet met carren, ziiet met cordewagheneu, ziiet met scepe, ziiet zoemers, tallen porten van Brugghe **zonder ter Vlamingporten iof TER KETELWIICPORTEN iof daer bi watre**, dat es van biere, van bierheisine, van erdinen potten... » ⁷. De oudste naam van de Vlamingpoort is dus **Ketelwiicpoort**. De koopwaren die langsdar de stad verlieten « bi watre », dus op de Oude Reie, waren vrij van de **vtfuert** tol. Waaruit we mogen besluiten dat deze koopwaren aan een andere tol waren onderworpen,

(5) G. DE POERCK : *Enceintes castrales et urbaines à Bruges*, in *Premier Congrès International de Géographie historique*, 2e deel, Mémoires. Brussel, 1931, bl. 80. En A. DE SMET : *Het Waterwegennet ten noordoosten van Brugge in de XIIIe eeuw*, in *Revue belge de Philologie et d'Histoire*, 1933, bl. 1030 en volg. en bl. 1054-1055.

(6) A. DE SMET : *Op. cit.*, zelfde tijdschrift, 1934, bl. 87 en volg.

(7) Stadsarchief te Brugge, Charter nr. 260 (Vidimus van 1 Maart 1315).

waarschijnlijk de grote tol van het Zwin, die werd geheven op de koopwaren die uit zee kwamen of erheen vaarden.

Het **Ketelwiic** lag buiten de Vlamingpoort en wordt vermeld in de Brugse stadsrekening van 1284 onder de achterstand van accijnzen en van cijnspachten uit de jaren 1282-1284 : « *arreragium fundi de Coetelwich* ». De andere « *arreragia* » zijn deze van vijf stadspoorten, van de « *inspectio porcorum* », van de Braamberg, van het Zand, van de Zak en van het « *pratum quondam (Fratrum) Minorum* » ⁸.

Na 1297 valt de verbinding weg van het **Ketelwiic** met de zee, door het dempen van de Oude Reie. Het wordt nog eens vermeld in een charter van de Brugse scheepenen van 20 Januari 1322, over een rente bezet onder meer op negen « hofsteden », 't is te zeggen, percelen waarop huizen waren gebouwd of konden gebouwd worden, en gelegen « *bueter Kuettelwiicporte* » ⁹.

Daarna valt de naam weg. In het register van de stedelijke renten uit het jaar 1355, worden de cijnspachten van het oude **Ketelwiic** vermeld : « **Buter Vlamynbrughe ter Baelyen** », wat ons laat besluiten dat dit wiic op de Oude Reie lag tussen de Vlamingbrug en het begin van de Sinte-Clarastraat ¹⁰.

(8) Stadsarchief te Brugge, Stadsrekening van 1284, fo 25v.

(9) Archief der Brugse O. L. Vrouwkerk, Charter nr. 76.

(10) L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Inventaire des Archives de la Ville de Bruges*. Ite Deel, bl. 22, nr. 514. — Over *Ter Balie*, dat ligt aan het begin van de Sinte-Clarastraat, zie J. DE SMET : *De Brugsche Straatnamen in 1399*, in *Feestbundel H. J. van de Wijer*, Ite Deel, Leuven, 1944, bl. 356, nr. 170.

Dr M. Gysseling was zo vriendelijk mij het volgende mede te delen over de etymologie van Ketelwijk : « De palatalisatie *o=eu* is in het » Westvlaams normaal (cf. *beuter*, *meulen*, *veugel*, enz., uit boter, molen, vogel). Bij de ontronding *eu=e*, tot op zekere hoogte parallel » met *krepel*, is er vermoedelijk volksetymologische invloed geweest. » Het etymon is *kutil*, waarvan evenwel slechts Nederlands *keutel* en » verwanten als representanten kunnen aangeduid worden (oorspronkelijke betekenis « dik, rondachtig voorwerp », volgens FRANCK- » van WIJK : *Etymologisch Woordenboek der Nederlandsche Taal*). Zo » genoemd naar de vorm ? Misschien ook in *Ketelvest* te Gent, waar- » van geen voldoende oude vormen bekend zijn. »

Een tweede wik-naam lag te Brugge langs de latere verbinding van Brugge met de zee, namelijk langs de Lange Rei. De westelijke boord van deze waterloop droeg de naam van af de Gouden Handbrug tot aan de Annuntiatenstraat. Deze laatste straat werd aangelegd op het verdwenen Vuilreitse, een watertje dat de Oude Reie verbond met de Reie.

De Sint-Gilliskerk werd in 1240 gebouwd op een deel van het leen van Philippus Ram, dat gelegen was **retro Wic** ¹¹. In 1242 wordt deze kerk vermeld als liggende **supra wic** ¹².

De Sint-Gillisparochie lag op het gebied van de heerlijkheid van Praat. Deze parochie werd rond 1286 door de stad Brugge aangekocht en bij haar grondgebied ingelijfd ¹³. Een akte van 1267 vermeldt deze parochie « up sint Gielis dorp in Brucghe, dat men heetet **Wyc** ende **Praetsche** » ¹⁴.

In de Brugse stadsrekeningen van 1334 tot 1380 wordt het wik der Lange Rei zevenmaal vermeld **vpt wijc** en **vp twijc**, in verband met de woekeraars die daar woonden ¹⁵. Deze naam vinden we nog terug tot in de eerste helft van de 16e eeuw ¹⁶.

(11) MIRAEIUS-FOPPENS : *Opera Diplomatica*, IIIe Deel, bl. 588.

(12) Archief der Brugse O. L. Vrouwekerk, Charter nr. 267 : *contulit ad lumen capelle beati Egidii site supra Wic*.

(13) L. GILLIODTS : *Inventaire des Archives de la Ville de Bruges*, Deel « Introduction », bl. 353-354 en 364.

(14) *Cronica et Cartularium de Dunis*. Brugge, 1864, bl. 641, nr. 1287.

(15) K. DE FLOU : *Woordenboek der Toponymie*, XVIIIe Deel, kol. 9-10 : 1331, 1344, 1346-47, 1353-54, 1360-61, 1378 en 1380. En GILLIODTS : *Inventaire*, IIe Deel, bl. 140, nr. 1 en bl. 347 : Item ghegheven den Lombaerden Cauwersinen wonachtich vpt wijc » (1367-1368). « Item van den Cauwersinen wonachtich vp twijc, van dat zie lenen ghelts omme meer ghelts » (1378-1379).

(16) Rijksarchief te Brugge, Charter blauw nr. 4180. Brugse schepenaakte van 29 Maart 1405 : *vpt Wijc dat men heet Houtbrekersdam*.

De Houtbrekersdam, genoemd naar de Brugse poortersfamilie Houtbrekere, was het deel van de Lange Rei gelegen tussen de Goude Handbrug en de Annuntiatenstraat.

Te Brugge leefde er van 1281 tot 1512 een familie *de Wijc, van Wijc*. Zie DE FLOU : *Woordenboek*, XVIIIe Deel, kol. 10-11, geplaatst onder *de Wijk* te Wevelgem.

't **Wijc** kan hier niet identisch zijn met het mannelijk Westvlaams naamwoord **wijk**, gedeelte eener stad ¹⁷, daar het **wijc** van de Lange Rei altijd onzijdig is tot in 1405. De laatste vermelding uit 1531, die waarschijnlijk werd overgeschreven uit een oudere akte, toont dat de zin van het woord **wijc** toen niet meer was gekend, daar het woord mannelijk is geworden : « **vpden wijc die men heet Houdbrekersdam** » ¹⁸.

Ik geloof dat deze twee Brugse **wijc**-namen wijzen op de opeenvolgende oudste handelscentra of aanlegplaatsen voor de schepen.

Het **Ketelwijk** lag langs de oudste waterverbinding van Brugge met de zee, namelijk op de Oude Reie. Wanneer na 1297 de Oude Reie werd gedempt ten gevolge van het graven van de huidige stadsvestingen, verdween ook de naam **Ketelwijk**.

Dit laatste was dus de oudste haven van Brugge waar in het midden van de 9e eeuw Hardeknut, de zoon van de uit Engeland ontvluchte Engelse koningin Emma, zijn schepen onder bewaking achterliet, om met een geleide zijn moeder in de Brugse burg te gaan bezoeken. De Brugse haven lag op een zekere afstand van de Burg ¹⁹.

Wanneer, na 1150, Brugge een andere verbinding met de zee in gebruik nam, namelijk de Reie en haar voortzetting het **Zwin**, werd een nieuwe aanlegplaats langs deze waterweg gekozen, namelijk het zuidelijke deel van de Lange Rei, dat de naam kreeg van het **Wijc**. Deze verbin-

(17) Zie DE BO : *Westvlaamsch Idioticon*.

(18) Stadsarchief te Brugge, Register van de Klerk Cornelis van den Leene, 1520-1539, f° 398, Schepenakte van 13 Juli 1531 : *ande westzyde vander Reye, beneden der Thorrebrugskin vpden Wyc diemen heet Houdbrekers dam*.

(19) F. GANSHOF, *Op cit.*, bl. 282-284 en bl. 296, n. 18 en 297, n. 25 : « *Itaque prosperis usu flatibus transfretant et cuidam stationi haud longe a castello Bruggensi distanti se applicant....* » — « *ad Bruggensem sese applicuit portum. Hinc anchoris rudibusque navibus affixis et nautis qui eas servarent expeditis, recta se via cum delectis ad hospitium dirigit matris.* »

De afstand in vogelvlucht, tussen de Burg en het *Ketelwijc*, bedraagt 500 m.

ding met de zee is in gebruik gebleven tot het einde van de 16e eeuw. Alhoewel het zuidelijk deel van de Lange Rei zijn belang als aanlegplaats stilaan verloor, bleef de naam **Wijc** voortleven tot in 1531.

Dat het **Wijc** der Lange Rei vroeger het Brugse handelscentrum was, wordt nog bewezen door het feit dat het de enigste plaats was in het rechtsgebied van de Brugse magistraat, waar woekeraars waren gevestigd ²⁰. De andere woekeraars woonden binnen Brugge op het rechtsgebied van de kerkelijke heerlijkheden van de Proost en de Kanunniken van Sint-Donaas (het Proosse en het Kanunnikse), die volledig onafhankelijk waren van de Brugse magistraat. Namelijk op het Oostproosse, in de Jerusalemstraat ²¹, en op het Zuidproosse, op de huidige Garenmarkt ²².

Het huis, waar de woekeraars woonden op het **Wijc** der Lange Rei, werd van 1629 tot 1920 betrokken door de Berg van Barmhartigheid. Daarna werd het een volkskliniek. Nu nog heet dit gebouw onder het volk **De Woeker**.

We mogen dus besluiten dat de naam **Wijc** te Brugge is blijven voortleven met de betekenis van handelsplaats tot in de 15e eeuw.

Jos. De Smet.

---

(20) Zie hierboven de teksten van 1334 tot 1380 ; en DE FLOU : *Woordenboek*, XVIIIe Deel, kol. 9-10.

(21) Rijksarchief te Brugge, Proosse, Reg. nr. 612, 1° 101v. : « Vanden gheschille jnter Janne vanden Zolder, als de ghone die leent jn tzerdekin vp toostprofsche ghelds omme meer ghelds » ; 1429.

(22) GILLIODTS : *Inventaire*, Ve Deel, bl. 524, n. 11 : « te keli-chiedene jn de strate voor de wouckere jnt peaukin ende van danne voorwaerts totten Nazarette » ; 1455-1456.